

УДК 349.2

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ПРАЦІ

Кліменко Ю.Ю.

CONCEPT AND PECULIARITIES OF LEGAL RELATIONS DEFINED IN THE FIELD OF ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR LABOR INFRINGEMENT

Klimenko Yu.Yu.

Стаття присвячена загальнотеоретичним аспектам понять «суспільні відносини», «правові відносини», «адміністративно-правові відносини», вивчається природа цих категорій та їх співвідношення між собою. Особлива увага акцентована на інституті адміністративної відповідальності, зокрема за правопорушення в сфері праці, трудових відносин та зайнятості населення. З використанням напрацьованих теоретичної науки, з врахуванням специфіки правового регулювання, сформульовані особливості правових відносин, що виникають у сфері адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері праці.

Ключові слова: правовідносини, адміністративно-правові відносини, адміністративна відповідальність, правопорушення у сфері праці.

Постановка проблеми. Спільне проживання індивідів в певному соціумі зумовлює різноманітні процеси їхньої спільної діяльності, створює взаємозв'язки між людьми та іншими предметами, явищами об'єктивної дійсності. Сформована стійка структура суспільних зв'язків відповідно до життєдіяльності громадян формує поняття суспільних відносин. Цивілізаційний розвиток розширює межі суспільних відносини, охоплення ними все більшої кількості економічних, соціальних, духовних, політичних, культурних, моральних та інших сфер життя людей. Спроби держави створити певні юридичні рамки суспільних взаємозв'язків, зафіксувати стандарти суспільно бажаної поведінки, прав та обов'язки різних суб'єктів, склад заборонених діянь, сформували та надали

поштовх розвитку новому виду суспільних відносин – правовідносинам, який розвивався та деталізувався у різних модифікаціях та варіаціях, в тому числі у формі адміністративно-правових відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правовідносин взагалі, та адміністративно-правових відносин зокрема є предметом активного вивчення фахівців як загальної теорії держави і права, так і безпосередньо адміністративного права. Це праці таких вчених як Р.М. Аюпова, Ю.П. Битяк, В.В. Галуцько, І.П. Голосніченко, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, О.В. Ніканорова, О.І. Харитонова, І.І. Шемелинець та ряду інших. Водночас дослідження переважно проводиться в ракурсі загального об'єкту правовідносин,

без врахування специфіки окремих сфер, зокрема адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері праці.

Мета статті – дослідження поняття та особливостей правових відносин, що виникають у сфері адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері праці.

Виклад основного матеріалу. Взагалі поняття «відношення» традиційно трактується як стосунок, причетність до кого-, чого-небудь, зв'язок, взаємозв'язок, співвідношення між предметами, явищами тощо [1, с. 314]. В історично-філософському контексті відмітимо, що категорія «відносини» була введена Аристотелем як елемент тріади понять «річ» – «властивість» – «відносини». Відносини це взаємне розташування окремих речей, предметів, явищ, що обумовлене їхньою спільною природою та ґрунтується на спільних властивостях [2, с. 111]. Відповідно суспільні відносини характеризуються головним чином тим, що вони, по-перше, є відносинами між людьми, а по-друге, тісно пов'язані з діяльністю людей. З таких позицій слід розглядати і правові відносини, оскільки соціально-правові зразки поведінки зумовлюють виникнення правових відносин, а останні у свою чергу формують правомірну поведінку [3, с. 81]. Таким чином, правовідносини в найбільш загальному вигляді є суспільними відносинами, зв'язками між різними суб'єктами, що врегульовані правовими нормами, дотримання яких забезпечується державою, в тому числі механізмом державного примусу. В схожому контексті сформовано більшість авторських визначень досліджуваного поняття.

Наприклад, С.С. Алексєєв розглядав правовідносини як індивідуалізований суспільний зв'язок між особами, що виникає на основі норм права, характеризується наявністю суб'єктивних прав та юридичних

обов'язків та підтримується (гарантується) примусовою силою держави [4, с. 81]. Є.О. Шевченко визначає категорію як врегульовані нормами права взаємовідносини (взаємозв'язок) суб'єктів права, які виражаються у реалізації їх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків або взаємовідносин (взаємозв'язки) суб'єктів права, які мають правову форму [5, с. 1117]. Отже, ключовими характеристиками правовідносин є правова форма регулювання конкретної сфери суспільного буття (відносин, зв'язків суб'єктів, речей та явищ); наділення учасників правовідносин юридичними правами та зобов'язаннями; підтримання системи правовідносин силою державного примусу.

Здійснюючи з'ясування співвідношення між правовідносинами, суспільними відносинами та нормами права, О.І. Харитоновна справедливо відмічає, що поняття правовідносин є багатоплановим, визначення та характеристика його можливі на кількох рівнях – на рівні загальної теорії права (приватне та публічне право); на рівні теорії (методології) тієї чи іншої галузі права; 3) на рівні застосування конкретної норми відповідної галузі права [6, с. 28]. Не вдаючись в теоретичні тонкощі загальнотеоретичної, галузево-теоретичної, конкретно-теоретичної класифікацій, лише відмітимо, що фактичні відносини в тій чи іншій сфері набувають статусу правовідносин винятково після регламентації нормами певної галузі права. Звідси зумовлені об'єктивною необхідністю функціонування державно-владного механізму суспільні відносини в галузі управління, забезпечення прав і свобод громадян, діяльності публічної адміністрації набувають статусу правових після їхньої юридичної регламентації, формального визначення нормами адміністративних актів, з закріпленням відповідних регулюючих положень в нормативних актах.

Правове явище адміністративно-правових відносин має об'єктивний характер; причини його появи та розвитку перебувають не в площині суб'єктивного бажання одного суб'єкту нав'язати свою волю суспільству та його членам, а пов'язані з критичною необхідністю правової регламентації суспільних відносин, без чого неможливий нормальний розвиток суспільства та держави. Тобто як засіб реагування на потребу нормативного регулювання певного правовідношення з'являється адміністративно-правова норма; з часом реалізація цієї норми сприяє формуванню сталих юридичних зв'язків між суб'єктами, предметами та явищами.

Як у випадку із загальним визначення поняття правовідносин, так і з дефініцією категорії «адміністративні правовідносини», серйозних наукових суперечностей не має. Неузгодженості, як правило, мають суто лінгвістичний характер, власне бачення автором потреби включення до визначення поняття того чи іншого набору ключових рис, ознак, властивостей. Так, Ю.П. Битяк розглядає адміністративно-правові відносини як суспільні відносини в сфері державного управління, учасники яких виступають носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [7, с. 50]; І.П. Голосніченко – як систему прав і обов'язків органів державної виконавчої влади, посадових осіб та службовців, громадян та інших суб'єктів [8, с. 9]. О.М.Якуба, О.І. Харитоновна, А.В. Макаренко, Т.О. Коломоєць, Р.М. Аюпова, розглядаючи адміністративно-правові відносини як врегульовані нормами адміністративного права, окремо уточнюють, що:

1) в них одна зі сторін наділена правом вимагати від іншої сторони, у процесі виконавчої та розпорядчої діяльності, здійснення поведінки, вказаної в адміністративно-правовій нормі [9, с. 53];

2) складаються у галузі державного управління та адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників (або всі учасники) яких є носієм владних повноважень, а також суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави [6, с. 22];

3) їх суб'єкти наділені правами і обов'язками у сфері забезпечення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також в процесі державного і самоврядного управління в сферах соціально-економічного й адміністративно-політичного розвитку та охорони громадянського порядку [10, с. 43-44];

4) перебувають під охороною держави, виступають формою реалізації діяльності у галузі державного управління і мають організаційний або виконавчо-розпорядчий характер, один з учасників яких є носієм державно-владних повноважень, а інші учасники володіють суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, реалізація яких спрямована на захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб в галузі державного управління [11, с. 32-33].

Згадані нами визначення ряду сучасних науковців яскраво демонструють новітні тенденції науки адміністративного права, які полягають в тому, що предметом галузі є власне не тільки відносини державно-владного управління (згідно радянської правотворчої та правозастосовної традиції), а й людино-орієнтована діяльність публічної адміністрації, зокрема по забезпеченню інтересів і потреб осіб, надання сервісних послуг, інших адміністративних зобов'язань публічної адміністрації перед суспільством; відповідальність влади перед соціумом за бездіяльність чи порушення прав приватних суб'єктів. Зазначені тенденції в повній мірі стосуються і окремих інститутів та

підінститутів адміністративного права, зокрема адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері трудових відносин.

Адміністративно-правові відносини, як і будь-які інші правові відносини, мають низку характерних рис (ознак, особливостей), пов'язаних з юридичних механізмом їх регулювання; при цьому ряд управлінських характеристик додатково відображає специфіку адміністративного права, відмінну від інших галузей права. В запропонованому нами визначенні акцентована увага на ключових, на нашу думку, характеристиках змісту досліджуваних адміністративно-правових відносин. Водночас подібні характеристики можуть бути додатково розширені та розвинуті.

Наприклад, В.І. Курило, вивчаючи особливості адміністративно-правових відносин, до їх числа пропонує відносити те, що вони виникають та змінюються на основі норм адміністративного права; вони забезпечують не лише права та основоположні свободи людини, а й функціонування та розвиток суспільства та власне самої держави; регулюють широке коло відносин у сфері публічного управління; їх виникнення може відбуватися і без згоди однієї зі сторін; мають свідомо вольовий характер; перебувають під охороною держави [12, с. 39-40]. Т.О. Коломоець зазначає, що адміністративно-правові відносини виникають у сфері владно-організаційної діяльності у зв'язку з діяльністю органів виконавчої влади; обов'язковою є наявність спеціального суб'єкту – органа виконавчої влади, що завжди діє владно; можуть виникати з ініціативи будь-якої зі сторін, згода іншої не потрібна; відносини розглядаються, як правило, у позасудовому порядку; порушення вимог адміністративно-правових норм зумовлює відповідальність перед державою в особі її органів [13, с. 17-

18]. Схожий перелік ознак (особливостей) відносин в сфері адміністративного права також присутній в наукових працях В.К. Колпакова та О.В. Кузьменко. Ці вчені до найбільш виражених характеристик адміністративно-правових відносин відносять те, що вони є видом правових відносин та формою існування соціальних відносин; формуються в межах адміністративно-правових норм, які містять у собі абстрактну конструкцію відносин; об'єктивуються з виникненням юридичних фактів, передбачених адміністративно-правовими нормами; одним з сторін є суб'єкт владних повноважень, без якого неможливе існування цих відносин; відносини можуть існувати за принципом «влада - підпорядкування», коли одна сторона має владні повноваження щодо іншої і т.д. [14, с. 69-70], [15, с. 32]. Як бачимо, значна частина особливостей та характерних рис згадується в наукових роботах різних вчених, тому певною мірою носить загальноприйнятий характер. Поряд з цим присутня певна кількість особливостей, які виділяються лише окремими вченими. При цьому питання, як правило стоїть не в тому, що інші науковці заперечують ці риси, а в тому, що воно просто не вважають за потрібне їх виокремлювати та акцентувати на них додаткову увагу.

В.О. Ніканорова, розмірковуючи над таким станом справ, виділяє основні (загальноприйнятні) та додаткові ознаки адміністративних правовідносин. До основних науковець відносить такі риси: 1) завжди регулюються нормами адміністративного права; 2) виникають, розвиваються і припиняються, вичерпавши себе, у сфері державного управління; 3) мають специфічний суб'єктний склад; 4) коли одна із сторін порушила права іншої, вона юридично відповідальна не перед потерпілим, а перед державою. До додаткових: 1) відносини не завжди

будуються за принципом влади – підпорядкування; 2) виникають з ініціативи однієї зі сторін, і згода іншої далеко не завжди є обов'язковою; 3) відносини за своєю суттю є організаційними; 4) правові конфлікти, які виникають під час реалізації правовідносин, вирішуються в позасудовому порядку та в порядку спеціалізованого судочинства [16, с. 207-208]. Звичайно, віднесення того чи іншого елемента до числа основних або додаткових ознак в певній мірі носить оціночний, суб'єктивний характер; тим не менше, загальна сукупність виділених вченою елементів в цілому досить логічно та виважено розкриває основні характеристики адміністративно-правових відносин.

Висновки. Адміністративно-правові відносини в сфері відповідальності за правопорушення, вчинені в галузі трудових відносин – це врегульовані нормами адміністративного права та забезпечувані, охоронювані державою суспільні відносини, учасники яких наділені правами, обов'язками та зобов'язаннями в площині публічного управління сферою праці та зайнятості населення, забезпечення владою соціально-економічних прав громадян, застосування заходів примусу (адміністративної відповідальності) у випадку порушення встановлених правил поведінки.

Правові відносини, що виникають у сфері адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері праці, в цілому характеризуються спільним для галузі адміністративного права сукупністю особливостей правовідносин, скорегованою на специфіку явища відповідальності та правопорушень в сфері трудових відносин.

До числа цих особливостей відносимо: 1) виникають в сфері публічного управління відносинами праці та зайнятості населення; 2) забезпечені можливістю застосування заходів державного примусу; 3) однією зі сторін обов'язково є орган влади з управлінськими повноваженнями (органи

Державної служби України з питань праці, Держаної служби з питань надзвичайних ситуацій, Фонд соціального захисту інвалідів та його відділення, виконавчі органи місцевих рад, суди адміністративної юрисдикції); 4) виникають з підстав та умов, визначених адміністративно-правовими нормами, при чому частина цих норм характеризується подвійною правовою природою (адміністративне та трудове право); 5) спори за участі фізичних осіб (працівників, посадових осіб) вирішуються в судовому порядку; за участі юридичних осіб як роботодавців – в адміністративному та судовому порядку; 6) наявність конкретного суспільного зв'язку у сфері праці та зайнятості громадян, що врегульований адміністративно-правовою нормою; 7) виникають за ініціативи суб'єкта управлінської діяльності, адміністративні повноваження якого одночасно є його публічними обов'язками та зобов'язаннями; 8) протиправна поведінка зумовлює відповідальність порушника перед державою; 9) основною підставою виникнення є протиправна поведінка фізичної або юридичної особи; 10) характеризуються юридичною нерівністю сторін.

Література:

1. Новий тлумачний словник української мови / укл. : В. Яременко, О. Сліпущко : в 3-х т.: Т. 1 : А-К. – К., 2007. – 926 с.
2. Протасов В.Н. Теория права и государства Вопросы и ответы. – М., 1999. – 240 с.
3. Занфірова Т.А. Правовідносини як форма суспільних відносин // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2010. – Вип. 533. Правознавство.. – С. 78-83.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/533/14.pdf> (дата звернення: 10.04.2018).
4. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2 т. – М., 1981. – Т. 2. – 360 с.
5. Шевченко Е.О. Визначення поняття адміністративно-правових відносин з урахуванням пріоритетного значення та ролі в

них суб'єкта адміністративного права (на прикладі адміністративного суду) // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 1116-1122. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 10.04.2018).

6. Харитоновна О.І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – Одеса, 2004. – 36 с.

7. Адміністративне право України / Ю.П. Битяк та ін. / за ред. Ю. П. Битяка. – К., 2007. – 544 с.

8. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття). – К., 1998. – 52 с.

9. Якуба О. М. Административная ответственность. – М., 1972. – 152 с.

10. Коломоець Т. О. Адміністративне право : навч.-метод. посіб. для студ. юрид. ф-ту. – Запоріжжя, 2001. – 208 с.

11. Аюпова Р. М. Адміністративно-правові відносини за участі господарських судів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2017. – 253 с.

12. Галуцько В.В., Курило В.І., Короєд С.О. та ін. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право : навчальний посібник / за ред. проф. В. В. Галуцька. – Херсон, 2015. – 272 с.

13. Коломоець Т. О., Вашенко С. В., Поліщук В. Г. та інші. Адміністративне право України. / Вид. 2, змін. і доп. ; за заг. ред. Т. О. Коломоець. – К., 2012. – 528 с.

14. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. – К., 2003. – 544 с.

15. Кузьменко О. В., Пастух І. Д., Плугатир М. В., Співак М. В. Адміністративне право. Загальна частина (альбом схем). – К., 2015. – 232 с.

16. Ніканорова О. В. Адміністративні правові відносини: поняття та класифікація // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. «Юридичні науки». – 2014. – Т. 2, Вип. 6-1. – С. 206-210.

References:

1. Novyj tlumachnyj slovnyk ukrajins'koyi movy / ukladachi : V. Yaremenko, O. Slipushko : v 3-x t.: T. 1 : A-K. Ky`yiv, 2007. 926 s.

2. Protasov V.N. Teory`ya prava y` gosudarstva. Voprosy y` otvety. – M., 1999. 240 s.

3. Zanfirova T.A. Pravovidnosy`ny` yak forma suspil'ny`x vidnosy`n // Naukovy`j visny`k Chernivecz`kogo universy`tetu. 2010. Vy`pusk 533. Pravoznavstvo. S. 78-83 URL: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/533/14.pdf> (data zvernennya: 10.04.2018).

4. Alekseev S.S. Obshhaya teory`ya prava : v 2 t. Moskva, 1981. T. 2. 360 s.

5. Shevchenko E.O. Vy`znachennya ponyattya administraty`vno-pravovy`x vidnosy`n z uraxuvannyam priory`tynogo znachennya ta roli v ny`x sub'yekta administraty`vnogo prava (na pry`kladі administraty`vnogo sudu) // Forum prava. 2011. # 1. S. 1116-1122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (data zvernennya: 10.04.2018).

6. Xary`tonova O.I. Administraty`vno-pravovi vidnosy`ny` : konceptual'ni zasady` ta pravova pry`roda : avtoref. dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya dokt. yury`d. nauk. Odesa, 2004. 36 s.

7. Administraty`vne pravo Ukrayiny` / Yu. P. By`tyak ta in. / za red. Yu. P. By`tyaka. Ky`yiv, 2007. 544 s.

8. Golosnichenko I. P. Administraty`vne pravo Ukrayiny` (osnovni kategoriyi i ponyattya). Ky`yiv, 1998. 52 s.

9. Yakuba O. M. Admy`ny`straty`vnaya otvetstvennost`. Moskva, 1972. 152 s.

10. Kolomoyecz` T. O. Administraty`vne pravo : navch.-metod. posib. dlya stud. yury`d. f-tu. Zaporizhzhya, 2001. 208 s.

11. Ayupova R. M. Administraty`vno-pravovi vidnosy`ny` za uchasti gospodars`ky`x sudiv v Ukrayini : dy`s. ... kand. yury`d. nauk. Xarkiv, 2017. 253 s.

12. Galun`ko V.V., Kury`lo V.I., Koroyed S.O. ta in. Administraty`vne pravo Ukrayiny`. T.1. Zagal'ne administraty`vne pravo: navchal'ny`j posibny`k / za red. prof. V. V. Galun`ka. Xerson, 2015. 272 s.

13. Kolomoyecz` T. O., Vashhenko S. V., Polishhuk V. G. ta inshi. Administraty`vne pravo Ukrayiny`. Vy`d. 2, zmin. i dop. / Za zag. red. T. O. Kolomoyecz`. Ky`yiv, 2012. 528 s.

14. Kolpakov V. K. Administraty`vne pravo Ukrayiny` : pidruchny`k. Ky`yiv, 2003. 544 s.

15. Kuz`menko O. V., Pastux I. D., Plugaty`r M. V., Spivak M. V. Administraty`vne pravo. Zagal'na chasty`na (al`bom sxem). Ky`yiv, 2015. 232 s.

Клименко Ю.Ю. Понятие и особенности правовых отношений, возникающих в сфере административной ответственности за правонарушения в сфере труда. – Статья.

Статья посвящена общетеоретическим аспектам понятий «общественные отношения», «общественные отношения», «административно-правовые отношения», изучается природа этих категорий и их соотношение между собой. Особое внимание акцентировано на институте административной ответственности, в частности за правонарушения в сфере труда, трудовых отношений и занятости населения. С использованием наработок теоретической науки, с учетом специфики правового регулирования, сформулированы особенности правовых отношений, возникающих в сфере административной ответственности за правонарушения в сфере труда.

Ключевые слова: правоотношения, административно-правовые отношения, административная ответственность, правонарушения в сфере труда.

Klymenko Yu.Yu. The concept and features of legal relations that arise in the sphere of

administrative responsibility for offenses in the field of labor. - Article.

The article is devoted to the general theoretical aspects of the notions of "social relations", "social relations", "administrative-legal relations", the nature of these categories and their correlation with each other is studied. Particular attention is paid to the institute of administrative responsibility, in particular for offenses in the sphere of labor, labor relations and employment of the population. Using the achievements of theoretical science, taking into account the specifics of legal regulation, formulated the features of legal relations arising in the sphere of administrative responsibility for offenses in the field of labor.

Key words: legal relations, administrative-legal relations, administrative responsibility, offenses in the field of labor.

Авторська довідка:

Кліменко Ю.Ю. – аспірант Східноукраїнського національного університета імені Володимира Даля.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2018 р.

Рецензент: д.ю.н., проф. Л. В. Могилевський.